

FIGYELŐ.

Magyar irodalomtörténeti előadások egyetemelnken. A budapesti, debreceni és kolozsvári egyetem tanárai az 1917—1918 iskolai év első felére a következő előadásokat hirdették:

A budapesti egyetemen: Beöthy Zsolt r. t.: Jókai Mór és regény-költészete. Heti 1 óra. — Császár Elemér c. rk. t.: A magyar dráma fejlődése. 2 óra. — Ferenczi Zoltán c. rk. t.: Tompa Mihály élete és költészete. 2 óra. — Horváth Cyrill m. t.: Középkori magyar verses emlékeink. 2 óra. — Kéky Lajos m. t.: Jókai Mór 2 óra. — Marczali Henrik r. t.: A magyar krónikák. 2 óra. — Négyesy László r. t.: Kazinczy és kora. 3 óra. — U. a.: Fejezetek a középkori magyar irodalom történetéből. 1 óra. — U. a.: Irodalomtörténeti gyakorlatok. 1 óra. — U. a.: A magyar irodalomtörténet vázlatja Zrinyitől a reform korig. 2 óra. — Riedl Frigyes r. t.: Vörösmarty és kora. (Befejezésül: Tompa Mihály jellemzése.) 4 óra. — U. a.: Irodalomtörténeti gyakorlatok. 1 óra. — Szinyei Ferenc m. t.: Kisfaludy Károly és köre. 2 óra.

A budapesti műegyetemen: Alexander Bernát meghívott előadó: A XIX. század kultúrájának főbb eszméi. 2 óra. — U. a.: Irodalomtörténeti képek. 2 óra. — Ferenczy József r. t.: Magyar irodalom. A Bach-korszak ismertetése. 2 óra.

A debreceni egyetemen: Pap Károly: A nemzetietlen kor irodalma. 3 óra. — U. a.: Arany János. 2 óra. — U. a.: Irodalomtörténeti gyakorlatok a nemzetietlen kor irodalmából. 2 óra. — U. a.: A magyar epika története. 2 óra.

A kolozsvári egyetemen: Dézsi Lajos r. t.: A régi magyar irodalom története. 5 óra. — U. a.: Magyar irodalomtörténeti gyakorlatok. 2 óra. — Szádeczky Lajos r. t.: Történetfróink a XVIII. században. 1 óra.

A magyar tudomány és a hazai nemzetiségek. Ez a címe *Bleyer Jakab* Magyar Figyelő-beli (1917. évf. 15. sz.) cikkének, melyre — folyóirat-szemlényből kiemelve — a tárgy fontosságánál fogva e helyen hívjuk fel olvasóink figyelmét. A cikk tulajdonképpen «Levél a szerkesztőhöz» abból az alkalomból, hogy a Magyar Történelmi Társulat Magyarország történetének forrásait készülő egy nagyszabású terv szerint kiadni. Külön kötetek foglalkoznának a magyar nyelv érvényesülésével, a hazai nemzetiségek egyházi és kultúrtörökvéseivel. De a nemzetiségek közül éppen a német

van kihagyva. Figyelmeztet a levél írója, hogy «mindenen ami e földből sarjad és rajta terem, a magyar erőnek kell uralkodnia». A magyar tudomány kötelessége elrögzíteni a nemzetiségekre vonatkozó tudományos feladatokat is; csak ezzel akadályozhatjuk meg, hogy külföldi fajrokonaink a tudomány örve alatt nem tudományos céllal közelítsék meg őket. Kultúrában is mienk legyen a vezetés. Politikának is ez a legjobb a nemzetiségekkel szemben.

Ugyancsak itt utalunk a szerzőnek, mint a magyar-német vonatkozások tudós kutatójának a Pester Lloyd 1917. évf. 200. sz.-ban megjelent «Schmollers Jahrbuch über die ungarisch-deutschen Beziehungen» felírású vezető cikkére. Ebben míg egyfelől Julius Bunzelnek a magyar-német kapcsolatokat illető, történelmi tájékozottságot mímelő, tudománytalan fejtegetéseit cáfolja, másfelől a tárgyhoz mért komolysággal hangsúlyozza a valódi tényállást. (L. még u. a. szerzőnek Die Deutschösterreicher und Ungarn c. vezető cikkét Pester Lloyd. 1917. évf. 210. sz.) Arra a téves hitre is kellő nyomatékkal mutat rá, hogy nálunk a németeket erőszakosan magyarosítják. Volenti non fit injuria — úgymond. Nem ártott ezt egyszer már az erre illetékes szerzőnek s oly messzire hallatszó helyről megmondani, mert így legalább az érdekeltek is megtudják mily igazságokat hirdet a költészet álarca alatt Müller-Guttenbrunn a Die Glocken der Heimat c. magyar vonatkozású, igen elterjedt regényében. [Ismeretétét l. Budapesti Szemle 1911. évf. (Baros Gyulától) és Az Ujság 1913 júl. 12. sz. (Kenedi Gézától.)] g. v.

Arany János szalontai életéről. Arany János születésének százéves fordulója a háborús idő miatt sem nevéhez méltó fénnel, sem költői egyéniségét megértő bensőséggel nem volt megünnepelve. A napilapok megelégedtek néhány felületes vagy futólagos megjegyzéssel, amikben legfeljebb ismert adatok voltak jól-rosszul ismételve, imitt-amott megbízhatatlan következtetésekkel. Egyéb díszcikk, beszédek legnagyobb része szürke általánosságokban mozgott, aki pedig újat akart mondani, az megelégedett ötletessége csillogtatásával. A tartalmasabb fejtegetések közé tartozik Márki Sándor cikke az «Irodalomtörténet» 3—4-iki számában. Újat ugyan ő sem mond, de régi jegyzetei alapján «Arany János szalontai életéről» sok mindent elbeszél, vagy érint és a mi már nagyon szükséges volt, Rozvány György ügyvéd, Arany János szalontai kortársának buzgóságát, önzetlen fáradozásait az adatok gyűjtésében s a szalontai Arany-múzeum felállítására körül kellő világlátásba helyezi.

Különös, de mégis úgy van, hogy Rozvány Györgyöt, aki a költő iránt való nagy tiszteletből buzgólkodott az önként magára vállalt fáradozásával, előbb maga Arany János, később László fia akadályozták e munkájában. A költő idegenkedése életrajzi adatainak részletesebb közlésével szemben lélektanilag érthető. Nagy érzékenysége folytán irtózott a nyilvánosságtól, tehát ellenkező természete volt, mint sok igazi és nem igazi szellemóriásnak. Az is nehezen ment néki, hogy életrajzi adatait Gyulai Pál kérésére összeállítsa: «Megijedtem tőle — írja Gyulai Pálnak, 1855

június 7-ikén — halva képzelvén magamat.» Mikor később Rozvány György szalontai élete adatait ki akarta adni, 1877-ik év januárius 26-ikán Arany László útján üzenté meg, hogy így csupán «történelmivé vált alakok» mutatathók be. Elégségesnek tartotta azokat az adatokat, amelyeket Toldy önéletrajza alapján közzétett. Gyulai Pál sem tudott változtatni e felfogásán, ő is megjegyzi, hogy ha ifjúsága élete adatait összeszedik, rá avval a hatással van, mintha meghalt ember volna. Arany Jánosnak e felfogását tisztelni kellett, s ehhez utóvégre joga is volt az élő embernek. Halála után azonban Arany László, a fia lépett e felfogás örökébe, nem épen jogosan, mert Arany János a nagy költő immár a történelemé volt. Általánosán el volt terjedve irodalmi körökben, hogy fia a legnagyobb figyelemmel és gondossággal van minden adat iránt, amely halhatatlan atyjára vonatkozik. Ez örökösön azonban már a túlságig ment. Nagy irodalmi összeköttetéseivel fogva majd minden írás, ami Arany életére vonatkozott, megjelenése előtt a kezébe jutott s ami bármilyen okból nem nyerte meg tetszését, az aztán meg se jelenhetett. Arany János összes munkáinak sajtó alá rendezésével levelezéseit és életrajzi adatait úgy állította össze, hogy az nemcsak a költő életéhez forrásul szolgáljon, de változhatatlan kanonikus könyvvé legyen. Az ő hatása szólal meg Szász Károlynak a Kisfaludy Társaság Évlapjai 1895-ik év 27—28-ik lapján közölt bírálatában. Ez elmefuttatás a társaság *Arany János élete és munkái* című pályaműveiről szól, s nagy dicsérettel halmoz el egy beadott töredéket, amely kevés, de mindég találó, biztos forrásokkal dolgozik. Ez akart lenni az útmutatás a leendő Arany életrajzírónak. Megrendelés szerint akarták elkészíteni!

Arany László előtt példaképen Gyulai Pálnak Vörösmarty Mihály életrajza lebegett, úgy óhajtottá volna megírtni az apját is. Senki sem tagadja az életrajz kitünőségét, hiszen azt a célt, amit kitűzött, tökéletesen elérte. Vörösmarty Mihály költészetének értékelése oly tökéletes e műben, hogy azon, ma már ezt biztosan elmondhatjuk, változtatni alig lehet. De viszont azt is el kell mondanunk róla, hogy mikor az embert is e költői dicsőség fény körébe emelte, a földön járó egyéniség elsikkadt e beállításban. Gyulai Pál csak épen a kéznél levő adatokból merített, még a könnyen megszerezhető adatokra se vetett ügyet, részint azért, mert ez irányban kevés volt a fogékonysága, s különben sem felelt volna meg kitűzött céljának. Gyulai Pál művének nagy sikere után avatott irodalomtörténetíró nem is foglalkozott Vörösmartyval. Így aztán eltelt az az idő, amikor a költő életrajzára vonatkozó adatokat össze kellett és lehetett volna gyűjteni, azért tudunk még ma is Vörösmartyról mint emberről oly keveset. Igaz, hogy az adatok túlságos hajszolása visszataszító eredményeket is szülhet, innen támadt az a vélemény, amely szerint a költőnek az életrajzíró a legnagyobb ellensége. Ez épen olyan túlzás, mint amikor aranyozott bálványt farag belőle az író. Sohasem fogom aláírni azt a tételt, hogy az író tevékenysége meg élete két egymástól különálló független dolog. Ellenkezőleg mindakettő egymást magyarázza. Azonfelül a nagy ember a hétköznapi körülmények között, a mindnyájunkkal

közös, vagy ezekben is eltérő vonások révén közelebb férközik szívünkhöz. mert emberibbé válik, s így kedvesebb is lesz nekünk. Érezte ezt Gyulai Pál is, mikor nekünk, tanítványainak sokszor elismételte, hogy az élet-rajzíró óvakodjék «a biográfiai láztól», amely könnyen elfoghatja azt, aki szeretettel és hosszasan foglalkozik valamely íróval, vagy korral, s akkor minden vonatkozásában csak tökéletességet fog felfedezni az igazság rovására. Épen ily buzgósággal magyarázta evvel kapcsolatban azt is, hogy a költők írók mily gyakran esnek abba a hibába, amikor nagy' kiváló egyéniségeket akarnak bemutatni, elvont alakokat bugyolálnak össze, akikben élet nincsen, emberileg érthetetlenek, s épen azért hidegen hagyják az olvasót.

Épen azért Gyulai Pál más véleményben volt, mint Arany János Rozvány szalontai adatait illetőleg, minthogy azonban Arany megmaradt vélekedése mellett, olyan tanácsot adott néki, hogy válogatva lehet belőlök egyetmást felhasználni. «Ez ellen Aranynek sem lehet szava» írja egy levelében Rozványnak. Arany László akadémikusodása miatt azonban ez is elmaradt. Rozvány György a család iránt érzett gyöngédségből csak Arany László halála után adott ki egyetmást Aranyról, annyival is inkább, mert róla írt két kiadott verses művével (*Juhász Mihály bácsi* (1877) és *Arany J. serdülő kori élménye*) (1879) már előbb a költő és különösen fia nevezetelését fejére vonta. Arany László, aki Szalontának országgyűlési képviselője is volt, nem titkolta ez érzelmét Szalontán sem. Így aztán lovat adott a szalontai közönség alá is, akik gunyolódva emlegették Rozvány irodalmi buzgólkodását, ami sokkal könnyebb dolog, mint tenni valamit, csipkedték Rozványt, noha a szabadságharc alatt mint honvédfőhadnagy harcolt, állítólagos oláh érzelmei miatt, amiből csak annyi volt igaz, hogy görögkeleti vallásához ragaszkodott. A szalontai írók, meg Rozvány György írói működését Arany László kedvezőtlen nyilatkozatai, de lelki érzéseknek megfelelő kisvárosias felfogással olyannak hirdették, mint a minek hitellessége nincsen. Ez volt jutalma azért, hogy buzgólkodásában teljesen magára hagyatva, anyagi áldozatokat hozott, hogy Szalonta történetét három kötetben megírhasssa, kiadja. Ugyanezek «a tollforgató» urak a működésükre avval tették fel a koronát, de mit is tehettek volna egyebet, mint-hogy egyszerűen átvették nem hiteles adatait. Természetesen mint úttörő sokban tévedhetett és tévedett is, de ez semmit sem von le érdeméből. Nagyszalonta történetének III. kötet című munkája is nélkülözhetetlen Arany élete kutatóinak.

Rozvány azonban nem sokat hederített az efféle bírálókra, haladt a maga útján, amit buzgósága elébe szabott, így nagyon sok emléktárgyat gyűjtött össze az Arany múzeumnak is. Külön ki kell emelnem, hogy az ő fejében szülemllett meg az a költői gondolat, hogy Arany Jánosra vonatkozó emléktárgyak legjobb helye lesz a tőle oly sokszor megénekelt csonka torony. Hogy ez a gondolat tetté izmosuljon, tőle megszokott nagy lelkesedéssel le is rajzolta a csonka tornyot, de nem rom-állapotában, hanem ahogy az ő képzelete szeriat restaurálni kellene, amikor már befogadhatja a költőre vonatkozó emlékeket. Ezt a szép rajzot, lelkes levél

kiséretében, elküldötte Arany Lászlónak. Meg is kapta rá a jutalmazó választ. Mikor *Arany János élete* című munkámhoz adatokat gyűjtve, Szalontára is eljutottam, nekem szinte gyermekes örömmel mutogatta a levelet. Elolvastam, de mondhatom rám rendkívül rosszul hatott az a gúnyos, kicsinylő hang, ami e levélen végigvonul. Szó nélkül, komolyan adtam vissza néki a levelet, de ő szinte gyermekes jókedvvel azt válaszolta: «Dehogynem érdeklí őt ez a dolog. Olyan bogarat adtam a fejébe, ami motoszkálni fog benne.» És nem nekem, hanem Rozvány minden várásának lett igaza. Arany László 4000 koronát rendelt kifizettetni a csonka torony restaurálására, az Arany-múzeumra.

Arany László viselkedése azonban valósággal megakadályozta azt, hogy Arany János ifjúkora adatait teljesen tisztázhassuk, a mi akkor, amidőn sok kortársa még élt, lehetséges lett volna, sőt ezek bővültek volna.

Márki Sándor feljebb említett Arany-cikke adott nekem alkalmat e sorok megírására. Közleménye egy adatához itt szólok hozzá, egyről-másról alább fogok megemlékezni, mert a *Budapesti Szemle* ez év áprilisi számában megjelent Arany portyázása eddig készakarva megtartott hallgatásom megtörésére kényszerít.

Márki Sándor hibásan közli a 127-ik lapon a «*Czigány bucsuztató*» című Arany verset. A költő rokona *Megyeri Ferenc* így emlékezett e vers két első sorára:

E sirhalom fedé Hóvar Csete Gyurit,
Végsőt fujt szuflája, s lett azután murit.

E versét 1837 vagy 1838-ik évben, mint korrektor írta és nem tanuló korában. *Arany János élete és munkái* című művemben én is hibásan irtam meg a keltekezést, mert erre vonatkozó egyik jegyzetem, amit kutató utjaimon irtam csak a könyv megjelenése után került elő, de ezt én már *Philologiai Közlöny* 1904-ik évi folyamában közölt cikkemben helyreigazítottam.

Itt kell hogy összekapcsolódjék e kis értekezésem a *Budapesti Szemle* folyó évi áprilisi havi elmfuttatásával, amely *Alkalmi cikkek Aranyról* címe szerint a napi lapokban megjelent jubileumi tarkaságáról értekeznek hirtelen fordulattal Rozvány György nevével kapcsolatban nem Aranyról irt könyvvel foglalkozik, de következetesen megismételve Gyöngyösy Lászlóval. Csak megállapítom ezt a tényt, anélkül, hogy kellőképen méltányolnám ez eljárását. Az —n— jeggyel jelölt bíráló különben úgy látszik, Arany László felfogása teljes jogú hagyományosának tartja magát, noha mint megjegyzései bizonyítják teljesen tájékozatlan a szalontai dolgokban. Nem igaz, hogy Rozvány György volt a terjesztője a cigány versnek, hanem rokona *Megyeri Ferenc*, aki véle szövetkezett, s közvetlen tanuja volt a híres cigánytemetésnek. E diákkori kalandját azonban Arany sokkal később foglalta versekbe, amelyek bár töredékesen *Megyeri Ferenc* emlékezete után fenmaradtak s idézett művem 29-ik lapján olvashatók s annak idején nagyon tetszettek és nagyon elvoltak terjedve, de csak szájról-szájra jártak. Könnyen megesett, hogy *Megyeri Ferenc* emlékeze-

tében a temetés és a szereztetés éve összezavarodott, s én elfogadom Lovassy István tanuság tételét, aki e vers szereztetésének idejét az említett időpontra teszi. Arról meg épen fölöslegesnek tartom vitatkozni a Budapesti Szemle —*n*— jegyű bírálójával, aki írásztala mellett úgy vélekedik, hogy e vers szerzője nem Arauy János. Két kortárral szemben e tünődése nem sokat nyom a latban. Későbbre pedig nem azért teszem szereztetését, mert — amint ő vélekedik — e vers lélektanilag világosan megtagadja gyermekkori eredetét. Ez egyoldalú beszéd, amely nem a körülmények gondos összevetéséből ered. Volt és lesz is olyan csoda, hogy gyerek is irt és irhat ezentul is ilyen sikerültebb tréfát, különösen ha tekintetbe vesszük: A vers ötletének alapja közkeletű kötődés, a mely nemcsak Szalontán, hanem az egész Alföldön el van terjedve. «Felugrik még holtában is» — mondogatják — ha rá köszöntenek! Már biztos, hogy meghalt a komája, ráköszöntött, arra se mozdult!» Többféle változatban jár ez a tréfa a borívó magyarról. Ezt az olyan hallgatag, de figyelő gyermek, akinek alaptermészetében benne van a humoros ér is, örömmel elkapta, s fel is dolgozta. De hogy később keletű e verse, azt az a körülmény bizonyítja, hogy Arany e korban «halomra gyűlt» apró versei olvasmányainak visszhangjai. Írói tehetsége lassan fejlődött, a készen talált verseket különböző alkalmakra csak épen átformálta. Így tett Gyöngyösy István verseivel, amelyek névnapi köszöntővé váltak kezében Dévai Bálint kedves preceptora számára. Így fejlődött, erősödött abbéli képességé, hogy a céljának megfelelő indítékot, nyelvbéli fordulatossabb kifejezést a legkülönbözőbb forrásokból is össze tudta szedni. Tréfásan sokszor el is dicsekedett e képességével mondván: «Olyan vagyok mind a cigány! Amit loptam, jól eldugtam!» Így Megyeri Ferenc tanubizonytsága ellenére ez az összevetés készítetett arra, hogy Lovassy István kortársának adjak igazat ebben a tekintetben.

Az — *n* — jegyű bíráló így elmélkedik tovább: «Csak ő (tudniillik Rozvány György) lehet a forrása annak a Gyöngyösynél közölt mende-mondának, hogy a koldus éneket a költő 1850-ben Szalontán egy kémnek tartott német korecsmáros szobájában felolvasta volna.» Egy nagy hangú, üres és nem igaz beszéd. Ezt a jelenetet a tréfás, jókedvű Balogh János Petőfi, Arany barátja mondogatta haláláig, aki szintén főszereplő volt benne. Különben fia Balogh Elek Szalonta város főorvosa már első ottlétemkor bizonyította, hogy apjától akárhányszor hallotta ez esetet, s egyébképen köztudomású volt a városban. Az orvos még közvetlen halála előtt 1914-ik évben is újra megemlékezett e történetkéről. Igaz Rozvány le is írta. Balogh Elek is mindig készült, hogy Aranyról ő is írni fog visszaemlékezéseket, mert, mind orvostanhallgató Arany lapjainál a «Figyelői» s a «Koszoru» kiadói teendőivel a költővel együtt dolgozott. De csak a szándéknál maradt meg.

És most következik a nagy ágyú, legalább a tudós bíráló annak szánta. Elmondja: Rozvány verset ír arról, mint biztatja Arany diáktársait szilaj mulatságra, csak hogy a régen híres, vak öreg cigány... hatásában gyönyörködhesen s aztán az iskolaszék e felbujtásért dorgálja az osztály

első tanulóját. Közli Arany János már az eddig elmondottakból érthető és magyarázható, szokatlanul haragos írott megjegyzését: «De akkor a ilyen nem került iskolaszék elé (ilyen nem is volt, ezt én állítom, tehát helyette a presbyterium elé) a rektor maga elhegedültette a fiún, akit rajtakaptak, a hat vagy tizenkét vesszőt. De rajtam ez se történt . . . Előbb újra elmondja a költő: «Presbyterium előtt sohasem állottam.»

Nagyon téved az —*n*— jegyű bíráló, ha azt hiszi, hogy ez a megrendítő közlése új dolog. Gondoskodtak róla, hogy Szalontán ismeretes legyen Arany János e véleménye. Beszéltek róla mindenütt. Rozvány gyermekes jóhiszeműséggel abban tévedett, hogy versben, jegyezzük meg *versben* tódtította az esetet a presbyterium elé való idézéssel. Vahot Imre felfogásának hódolt, aki a költőtípust iskolai zavarok, nagy mulatozások nélkül hiányosnak találta. Az ő Aranytisztelő jóhiszeműsége megzavarodott, elképedt a nagy haragra. Mikor Arany János Szalontára ellátogatott, Balogh Elek előtt szóba került közöttük e deák mulatozás, amelynek Rozvány maga is szemtanúja volt, Balogh Elek szintén az apjától hallotta, hogy az eset maga megtörtént. Arany ezt nem is tagadta, csak neheztelően ismételte: «Sohasem állottam presbyterium előtt!» Így aztán megírtam én is idézett munkám 33-ik lapján ezt a diákkaladot s a 390-ik lapon azt is megemlítem, hogy igaznak kell tartanom a dolgot Ercsey Sándor tagadásával szemben is. Ma sincsen okom reá, hogy változtassak e meggyőződésemen, mert Ercsey is ebben a tekintetben csak Arany László szócsöve, de szemtanú nem volt. Itt tekintetbe veendő az is, hogy Arany János állandóan érdeklődött a szalontai, régi zeneművek iránt. Később, a fővárosból is többször tudakozódott utánok.

Persze az sem igaz, mintha én azt írnam, hogy egy verse megszüntette a bihari korteskedést. Munkám 76-ik lapján az említett verssel kapcsolatban, mint tényt említem meg a szabadelvű Beöthy Ödön ellenfelének hamaros lemondását.

Hogy mennyire elfogult és a körülményeket egyáltalán nem latolgató. összeegyeztetni épen nem tudó ez az —*n*—jegyű bíráló, az Rozvány Györgyre leírt megjegyzéseiből látszik, de tetézi ezt az a valótlan vélekedése, amelyvel bátyjáról, Andrásról, nyilatkozik. Rozvány Györgyről azt mondja: «A fiatalkori ismeretség melegségét egyoldalúan színezi ki.» Majd alább: «A költő életrajzának forrásává akarja magát avatni.» Egyáltalán nem korholható buzgósága, ha az Aranyra vonatkozó adatokat meg akarta őrizni az elkallódástól, hiszen maga is érdeklődő, irogató ember volt, de hogy mennyire szerény és Aranytisztelő, bizonyítja Márki Sándorhoz és másokhoz írt levele, ahol ezt a kérdést érinti. Arany János akarata ellenére semmit sem akart közölni; maga írja: «Hozzátartozójának magamat csak némi joggal tarthatom,» majd alább: «A még nem nagyon elzárkózott ifjú kebelbe a barátságos viszony bepillantást engedett». (Levele Márki Sándorhoz 1879 augusztus 5-ikén). De egyebütt is megnyilatkozik Arany iránt érzett nagy tisztelete és szerénysége. Hogy azonban Arany akkoriban a családhoz mennyire ragaszkodott, látszik abból, hogy a forradalom után történt bujdosásakor feleségét, lányát, kisfiát Rozványéknál

helyezte el, készpénzét minden írás nélkül az öreg Rozvány Józsefnek adta át és oltalmába ajánlotta őket. Az —n— jegyű bíráló abban az Arany Lászlótól vallott kicsinylő elfogultságban leledzik, amit ő ebben a kérdésben tanúsított, aki azért is neheztelt Rozvány Györgyre, mert Arany János német bezirkeri hivatalban való dolgozásáról is megemlékezett, s azonfelül apja részére a Rozvány-család megbocsátható gondolkodása. De hogy ebbe a távlati tévedésben az —n— jegyű bíráló is beléesik, az már oly nagyfokú kritikátlan tünet nála, ami semmiképen se teszi képpé a tények helyes mérlegelésére. Arany János a színészettől történt visszakerülése alkalmával teljesen elhagyott, mások jóakarátára szorult ifjú volt, s hálával telt el a család iránt, aki felfogott rajta. Rozványék gazdag és a legelső szalontai családok közül valók voltak; György és András barátságát az akkori ifjak kitüntetésnek vették ott, s egyáltalán nem szegyennek. Az ifjúság is egyébképen könnyen barátkozik s könnyen lesz bizalmas. De aki Rozvány András halálára írt (A. J. Összes munkái I. kötet 411. l.) mély érzelmű, mélabús versének elolvasása után is le meri írni: «Andrással való viszonya sem volt barátság» annak «tárgyilagos» ítéletéről senkisémm tarthat sokat. Hogy Arany János Györgyhöz intézett levelei tegeződök ugyan, de nem valami bizalmasak, ezt könnyű megérteni. Györggyel Arany később ritkán találkozott, de úgy volt ez Andrással is, hiszen Arany zárkózottsága az évek múlásával egyre nőtt. Ha Szalontára jött az utolsó években, már csak legközelebbi rokonaival érintkezett. Ez a természete már odáig ment, hogy egyik legrégebb barátja fájdalmasan panaszkodott előttem: «Annymira kínos zavarba jött látogatásom alkalmából, hogy kénytelen voltam tőle megkérdezni: «Talán terhedre vagyok János?» Alig járt hozzá Gyulai Pálon és Szalay István nászán kívül más valaki. De mindez épséggel nem bizonyítja, hogy nem érzett melegen barátjai iránt, sőt még azt se, hogy baráti szeretete azért csökkent volna: csak az történt, hogy öregségére szeretett magára maradni, eltűnődni a multon, jelenen.

Mindezek után nem fogunk csodálkozni az —n— jegyű bíráló állításán, hogy szörnyűködve említi: «A lapokban úgy szólnak János király fordításáról, amely már 1842-ik évben elkészült, s ráadásul arról emlékeznek, hogy az Arany-szobor Piroskájához mintául a költő unokája szolgált volna mintául, holott Széchenyi István unokájának alakját másolja. (Mellékesen megjegyzem, ez az alak nem magyar leánytípus; a hattúnyak épen nem jellemző magyar sajátság.) Ebből kifolyólag fájdalmasan felsóhajt: «Mindez élesen mutatja egy Arany-életrajz hiányát.»

Nekem az a véleményem: nem e földrendítő tévedések miatt volna szükséges egy újabb életrajz alapvetésére a kellő munkálkodás, hanem az ilyen felületes és a körülményeket nem ismerő bírálók alaptalan okoskodásai ellensúlyozására. Szükséges lenne, ha ugyan akadna még egy, aki költséget, fáradságot, időt nem kímélve, minden Arannyal összefüggő dolognak képes és tud is utána járni. Minden valószínűség szerint majd ő is úgy jár, mint én. Elfogják talán róla is mondani, (Irodalomtörténeti Közlemények XII. I. füzet) hogy a stílus finomságait meg se közelíti,

kritikai módszerrel nem dolgozik. Noha én csak egy módszert tudok: az igaz őszinte törekvést a valóság megösmérésére, mert tévedésektől az ember fia úgyse óvhatja meg magát. Olyasmit is halhat majd, hogy nem Mikszáth (—á—r rólam a Budapesti Szemlében), ami persze én sem vagyok és nem is akartam másnak, csak Gyöngyösy Lászlónak maradni. Másutt nem talán azt fogja magáról olvasni: «Nem annyira új adatok, mint inkább vonzó előadásra törekszik» holott tudni illenék a tudós bírálónak, hogy mindég első forrásból: kiadott, vagy tőlem felfedezett levéltári és egyéb anyag alapján írtam. Mindez azonban ne csüggesse a netalántán vallalkozni akarót, mert találhat ő is egy Gyulai Pálra, aki nemcsak mesterem, de egyedüli jöltevőm is volt, aki Aranyról írt munkámat köztudomás szerint kiadásra ajánlotta. Előbb ugyan kedves, civódó veszekedésvel sokat változtatni akart rajta, de végül csak azt jelentette ki: «Hagyjuk úgy, amint van. Oly bensőséggel van írva, hogy nekem, aki szintén e korban éltem, jól esett olvasni. Azt hiszem sokan lesznek úgy e munkájával!» Mindenesetre meglesz az az öntudata, hogy az egyik könyvből a másikat nem csinálta meg, amivel legfeljebb a maga egyéni, de nem a tudomány célját valósítja meg. Ilyen könyv pedig már eddig is nagyon sok van.

Ami pedig engem illet, végre is kénytelen voltam annyi évi hosszas hallgatás, s annyi alaptalan megjegyzés elnyelése után felszólalni, mert azt hiszem: nyilvánvaló: ez írásommal is csak az igazságot kívántam szolgálni.

GYÖNGYÖSY LÁSZLÓ.

A szerkesztőhöz beküldött könyvek jegyzéke.

Firtos Ferenc: A Debreceni Disputa. Hitvitázó dráma a XVI. századból. Szászváros, 1917. 118 l. Szászvárosi nyomda.

A hitvitázó dráma hiteles szövegét későbbre igéri a szerző; ezúttal a bevezetést adja. Nagyon jó munka, mely minden tekintetben helyes világításba helyezi a sokat emlegetett, amellet mégis csak elhanyagolt drámát. Ha a kilátásba helyezett második rész is napvilágot lát,¹ behatóan fogjuk ismertetni a munkát. Most csak a megjelent kis kötet tar-

¹ Fájdalom, erre egyhamar aligha számíthatunk, mert mint Az Est 1917: 184. száma közölte: «Felsőbencédi Firtos Ferenc tűzérhadnagy, repülőtiszt, július 16-án az oroszok ellen vívott légi harcban súlyos sebet kapott és meghalt». Mindenesetre kívánatos volna azonban, hogy a hazájáért elvérzett derék kutató szellemi öröksége, a fentebbi mű második kötete (a drámaszöveg), is napvilágot lásson; mert hogy készen van, azt a megboldogult még 1917 május 10-i levelében közölte velünk. Bizonyára ez a munkája is méltóképp sorakoznék *A Faun sikerének lélektana* (Bp. 1913.) c. dolgozatához s az Uránia-színházban *Beaumarchais Figarójáról* tartott felolvasásához (1914.), melyekben épen úgy, mint a folyóiratunk 1912. és 1913. évfolyamabeli cikkeiben, komoly törekvésének és a tudományért való lelkesedésének szép jeleit adta. (Szerk.)